

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA FILOSOFICKÁ

Bakalářská práce

**Nozickova teorie minimálního státu v jeho Anarchy, State
and Utopia**

Vladimír Havierník

Plzeň 2016

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA FILOSOFICKÁ

KATEDRA FILOSOFIE

STUDIJNÍ PROGRAM FILOSOFIE

STUDIJNÍ OBOR FILOSOFIE

Bakalářská práce

**Nozickova teorie minimálního státu v jeho Anarchy, State
and Utopia**

Vladimír Havierník

Vedoucí práce:

Doc. RNDr. Josef Moural Ph.D.

Katedra politologie a filosofie

Fakulta filosofická Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

Plzeň 2016

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a použil jen pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

Prohlašuji, že jsem veškerý překlad textu udělal sám a jsem tak plně odpovědný za jakékoli nepřesnosti.

Plzeň, duben 2016

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat vedoucímu práce panu Doc. RNDr. Josefu Mouralovi, Ph.D., za jeho pomoc při výběru literatury a za jeho vstřícný přístup při vedení práce.

Také bych chtěl poděkovat své rodině, za jejich podporu při studiu.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. ROBERT NOZICK, ŽIVOT A DÍLO.....	9
1.1. Vlivy analytické filosofie.....	10
1.2. Střední období, politická filosofie a epistemologie.....	12
1.3. Pozdní období a filosofie života.....	14
2. HISTORICKÝ KONTEXT NOZICKOVY POLITICKÉ FILOSOFIE.....	16
2.1. Anglosaská tradice liberalismu: J. Locke, T. Hobbes.....	16
2.2. Osvícenečtí autoři: A. Smith, I. Kant.....	19
2.3. Liberalismus J. S. Millera – utilitarismus.....	20
2.4. J. Rawls a jeho dílo <i>Teorie spravedlnosti</i>	21
2.5. Libertarianismus a anarchismus.....	22
3. TEORIE MINIMÁLNÍHO STÁTU.....	24
3.1. Základní stanoviska.....	25
3.2. Morální problémy – kompenzace, prohibice a risk.....	26
3.3. Ochranná společenství a dominantní ochranné společenství.....	29
3.4. Ultraminimální stát a minimální stát.....	31
3.5. Argumenty pro minimální stát a proti jeho rozšíření.....	34
3.6. Distribuční spravedlnost a teorie nároku.....	35
4. KRITIKA TEORIE MINIMÁLNÍHO STÁTU.....	37
4.1. Thomas Nagel a jeho kritika anarchistického zaujetí vůči státu.....	37
4.2. Murray N. Rothbard a libertariánská kritika.....	39
4.3. Pavel Barša a porovnání Nozicka a Rawlse.....	40
4.4. Bernard Williams a kritika omezení přirozenosti člověka.....	40
ZÁVĚR, KRITIKA AUTORA PRÁCE.....	42
SEZNAM LITERATURY.....	47
RESUMÉ.....	49
KLÍČOVÁ SLOVA.....	50

ÚVOD

I když se stát jeví samotnému člověku jako něco nadřazeného a příliš komplikovaného na to, aby jej byl schopen nějakým způsobem změnit nebo ovládat, přesto se filosofové z různých období pokoušeli promýšlet jednotlivé funkce států, ve kterých žili, a jejich institucí. Poukazovali hlavně na to, co pokládali za chyby a nedokonalosti státu, a navrhovali různá řešení podle svých měřítek a své vlastní filosofie. Někteří se nebáli jít tak daleko, že místo jednotlivých změn navrhovali rovnou ideální uspořádání společnosti, které dnes označujeme jako utopie. Prvním, kdo se o otázku státu začal podrobně zajímat, byl Platón¹ ve svém díle *Ústava*, které se stalo jakýmsi vodítkem a základem pro další dějiny politické filosofie.

Politická filosofie je normativní disciplínou vycházející z morální filosofie. Morální filosofie se zaměřuje na principy dobra a oprávněnosti jednání člověka. Politická filosofie naopak aplikuje tyto principy na instituce a pravidla ve společnosti. Hledá odpověď na otázky správného institucionálního uspořádání společnosti, podle jakých ideálů (spravedlnosti, rovnosti, svobody) jsou tyto instituce vybírány a jakým způsobem tyto ideály naplňují.² Politická filosofie zasahuje do celé řady dalších filosofických oblastí, jako je filosofie dějin nebo filosofie člověka a i do oblastí mimo filosofii, jako je například politika, ekonomie, právo atd.

Tato bakalářská práce si klade za cíl seznámit čtenáře s teorií státu jednoho z autorů soudobé politické filosofie, kterým je Robert Nozick. Nejprve se zaměří na krátké seznámení s autorem. Dále pak z jaké tradice vychází, na jaké autory

¹ Tento myslitel se dokonce pokusil přímo do státního uspořádání v Syrakusách zasáhnout tím, že byl poradcem a učitelem místního vládce Dionysia II, jak se lze dozvědět přímo z Platónových *Listů*.

² KIS, J. *Současná politická filosofie*, str.7.

navazuje a jaké filosofické pojmy od nich přejímá. Poté na pojetí státu u samotného Nozicka, který se snaží, ve vztahu k dnešnímu sociálnímu státu, odpovědět na otázku, zda je takovýto stát ospravedlnitelný a zda je vůbec existence státu jako takového nutná. A na závěr se budeme snažit konfrontovat Nozickovy myšlenky o státu s jeho kritiky a zhodnotíme je ve vztahu k jeho pozdější filosofii.

Robert Nozick napsal také významná díla vztahující se k epistemologii a filosofii mysli, je však znám hlavně pro svou politickou filosofii obsaženou v knize *Anarchy, State and Utopia (1974)*, za niž roku 1975 obdržel National Book Award. A právě tímto dílem se také nesmrtelně zapsal do dějin politické filosofie vedle velikánů, jako jsou John Rawls nebo John Stuart Mill. V českém prostředí k tomuto autorovi vyšlo několik studií v odborných filosofických a politologických sbornících a začíná se s překladem jeho děl do češtiny³. První kapitola se bude tímto autorem zabývat podrobněji.

V další kapitole se pokusíme uvést kontext díla a hlavně pojmy, které se v něm vyskytují a které jsou důležité jak pro jeho pochopení, tak z hlediska politické filosofie jako takové. Tyto pojmy si vysvětlíme ve vztahu ke konkrétním autorům a podáme jejich přibližnou charakteristiku.

Třetí a čtvrtá kapitola je už cíleně zaměřená na analytický rozbor teorie minimálního státu, toho, jak vznikl z přirozeného stavu a proč je nutné, aby takovýto stát vznikl. V užší míře se pak zaměříme i na spravedlivé rozdělení vlastnictví, a jeho získávání v takovémto státě. Následně bude tato koncepce podrobena kritickému hodnocení dalších autorů.

V závěru se pokusím vyložit, z jakého důvodu si myslím, že je Nozickova definice státu nedostatečná, a na tomto základě uvedu definici, kterou považuji za výstižnou. Má kritika se bude týkat hlavně vztahu státu k právům jednotlivce.

³ Minulý rok vyšlo v českém jazyce jeho hlavní dílo *Anarchie, stát a utopie (2015)*, které přeložila Zuzana Gabajová.

Tvrdím, že stát musí tato práva omezovat více než stát popsany Nozickovou teorií. Zároveň vysvětlím proč tuto teorii považuji za důležitou.

1. ROBERT NOZICK, ŽIVOT A DÍLO

Robert Nozick se narodil 16. listopadu roku 1938 v New Yorku rodině židovských Rusů. Publikoval sedm knih včetně své dnes nejcitovanější knihy *Anarchy, State and Utopia* (1974) a, jak jednou uvedl v rozhovoru s G. Borradori v knize *The American Philosopher*: „[už] jako mladého člověka mě dost zajímaly problémy sociální a politické filosofie“⁴. Robert Nozick vstoupil do filosofie v šedesátých letech minulého století, a to jako filosof vědy pod vlivem svých pedagogů z Columbijské a Princetonské univerzity. Velký vliv na něho měl především Carl Hempel a jeho metoda „vědeckého vysvětlení“⁵. Na základě této metody se nejdříve bezúspěšně pokoušel vyřešit etický problém svobodné vůle⁶, což ho možná právě přivedlo zpět k problémům politické filosofie. Ještě na konci šedesátých let, v období hippies, se díky svým studentům začal zajímat o orientální filosofii⁷. Právě ta ho později vedla k tomu, aby se více zabýval základními otázkami existence a smyslu života, čímž se vyznačuje hlavně jeho pozdní období.

Je tedy patrné, že jeho filosofie není zaměřena na určitou oblast filosofie ani není nějakým uceleným filosofickým systémem, a tak je následující rozdělení pouze hrubé. Nozick se věnoval mnoha problémům a v různých obdobích jeho činnosti se často tato témata prolínají a spolupůsobí. V této kapitole se proto zaměřím spíše na kontext jeho filosofie a nebudu se příliš zabývat detaily jednotlivých témat.

⁴ BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 76.

⁵ Tamtéž str. 71.

⁶ NOZICK, R. *Socratic Puzzles*, str. 1.

⁷ BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 78-79.

1.1 Vlivy analytické filosofie

V době, kdy se R. Nozick vzdělával ve filosofii, získávala na amerických univerzitách analytická filosofie dominantní postavení. Analytická filosofie navázala na tradici myšlení logického pozitivismu, jednoho z evropských směrů filosofie 20. a 30. let. Logický pozitivismus se vyznačoval důrazem na spolupráci s vědou, snahou o smysluplnost vědeckých tvrzení a odporem k metafyzice. I když se některé z těchto postojů ukázaly být později pro analytickou filosofii liché, některé z nich si zachovaly svůj vliv a jsou součástí analytické filosofie dodnes. Logický pozitivismus přišel do Ameriky spolu s intelektuální elitou (jmenujme kupříkladu Rudolfa Carnapa) prchající před hrozící světovou válkou, která našla nové útočiště právě na amerických univerzitách. Jedním z těchto emigrantů byl i Carl Hempel⁸, ten ale bude důležitý až později.

Pro naše účely si zde uvedeme hlavní body, kterými se analytická filosofie vyznačovala, a ukážeme si tak, jaký vliv měla právě na myšlení Roberta Nozicka. Lze říci, že analytické filosofii jde o:

- 1) „Zachování přísné, krok za krokem postupující argumentace
- 2) s plnou pozorností ke kritice v každém argumentačním stupni a
- 3) s jistou averzí k budování složitých filosofických systémů a jejich vytváření a prezentaci bez přihlížení ke kritice.“⁹
- 4) Posledním bodem, který byl převzat od vědy, je neutralita k předmětu, který je filosofii zkoumán.

Na bodu 1) je patrný vliv logického pozitivismu a jeho důraz na použití logiky a matematiky jako metody při argumentaci. U Nozicka se tento motiv také vyskytuje, a to v podobě vytváření struktur argumentů a dosazování logických konstant do těchto argumentů. Argument definuje jako „řadu kroků,

⁸ BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 71.

⁹ Pro podrobný rozbor vlivů analytické filosofie na Nozickovo myšlení viz: LACEY, A.R. *Robert Nozick*, str. 4.

kteřá vás vede od premis k závěru“¹⁰, ale - jak uvádí na témže místě - ne ve všech jeho pracích (např. v: *The Examined Life*) se mu tento důraz na logiku argumentů podařilo udržet¹¹. Později, jak uvidíme, bude tento vztah k argumentům a argumentaci ve filosofii ovlivněn jeho uvažováním o svobodné vůli.

Bod 2) je snad jediným z uvedených, který autor nespĺňuje. Nelze jej osočovat z toho, že by se kritice přímo vyhýbal, stejně tak nelze říci, že by jí věnoval plnou pozornost. Svůj postoj ke kritice zdůvodňuje totiž takto: „Neodpověděl jsem na velkou část literatury vztahující se k *Anarchy, State and Utopia* ani ji blíže nestudoval. ... Už jsem měl další filosofické otázky k přemýšlení; ... Stejně tak jsem neodpověděl na literaturu vztahující se k mým dalším knihám.“¹²

3) Jeho odpor k budování systémů je vyjádřen už v předmluvě k *Anarchy, State and Utopia* metaforou o snaze filosofů ukazovat fakta tak aby seděla do všeobšáhle teorie¹³. Podobné názory později zmiňuje i v dalších svých dílech.

4) Neutralita k předmětu zkoumání je patrná už ze samotných závěrů díla *Anarchy, State and Utopia*, které se silně odlišovaly od názorů Nozickových univerzitních kolegů. Nozick sám uvádí, že přestože k těmto myšlenkám (které odmítají veškeré sociální jistoty ve společnosti) předtím zaujímal negativní postoj, po zvážení argumentů je ale musel sám akceptovat.¹⁴

Analytická filosofie měla na Nozicka a jeho filosofický vývoj nesporný dopad. Avšak pod vlivem jeho učitelů analytické filosofie se jeho zkoumání zaměřovalo na filosofii vědy. Ta byla také předmětem jeho disertační práce, sepsané roku 1963 a později vydané jako samostatné knihy (*Normativní teorie individuální volby* (1990)), která se zaměřovala na problematiku „přijetí nebo

¹⁰ BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 74.

¹¹ Tamtéž str. 84.

¹² NOZICK, R. *Socratic Puzzles*, str. 2.

¹³ NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. xiii.

¹⁴ Tamtéž str. ix-x.

odmítnutí vědecké hypotézy“ a byla vystavěna na dokladech ze statistiky a ekonomie. V dalším období ale Nozick, jak říká, zaměřil svou filosofickou práci na otázky, na které chtěl opravdu najít odpověď.¹⁵

1.2 Střední období, politická filosofie a epistemologie

Jak je tedy patrné, následující vývoj autorova myšlení se už neodehrával v mezích určitého filosofického směru, ale byl spíše ovlivněn samotným autorem a jeho zájmy. A tak se různé myšlenky a témata objevují na různých místech v jeho knihách. Nozickův přechod od analytické filosofie vědy k problematice morální a politické filosofie byl zapříčiněn změnou stylu jeho filosofické práce. A to díky metodě, kterou přejal od svého učitele Carla Hempela, který oproti neustálému opírání se o vědecké důkazy prosazoval pro analytickou filosofii metodu tzv. vědeckého vysvětlení.¹⁶ (To Nozickovi otevřelo novou oblast zkoumání, hlavně pak etiku a politiku, na které se žádné vědecké důkazy nevztahovaly a ani nemohly.) Nejprve se Nozick nějakou dobu věnoval problematice svobodné vůle¹⁷. A odtud už je to jen krůček k tématice práv člověka a toho, jak do těchto práv může nebo nemůže zasahovat stát. To je také hlavním tématem díla *Anarchy, State and Utopia*, které si podrobně rozebereme ve 3. kapitole.

Svůj postoj ke svému učiteli a jeho metodě později vyložil takto:

„Když jsem pojmenoval [svou knihu] *Philosophical Explanations* (1981) (cz: *Filosofická vysvětlení*), byl jsem si vědom toho, že tím splácím jistý dluh svému

¹⁵ BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 77.

¹⁶ Tamtéž str. 71.

¹⁷ NOZICK, R. *Socratic Puzzles*, str. 1.

učiteli Carlu Hempelovi, který byl první, kdo se mnou hovořil o vědeckém vysvětlení.¹⁸

Právě v knize *Philosophical Explanations* se kromě politické a morální filosofie zaměřuje i na epistemologii. Spolu se svými úvahami o svobodné vůli, a částečně inspirován Quinem¹⁹, zkoumá problematiku snahy o donucení jako jednu z vlastností dosavadní filosofické tradice. To, co proti ní namítá je, že namísto aby se jednotliví filosofové snažili hledat pravdu, spíš své posluchače odradí od samostatného přemyšlení. Svými argumenty je „násilně“ vedou řetězem dedukcí ke svým závěrům. Avšak tyto závěry jsou podloženy pouze „chatrnými základy“, proto je každý předchozí filosofický směr zbořen tím následujícím. Tento svůj pohled vyjádřil metaforou vysoké cihlové věže: „Cihly jsou umístěny jedna na druhou dokud není postavena vysoká filosofická věž. Risk je ten, že pokud je nějaká spodní cihla odstraněna všechno se rozpadne, včetně vhladů, které na nich byly nezávisle vytvářeny.“²⁰ Tento problém se snaží řešit tzv. pluralitou argumentů: Na místo malého počtu výchozích tvrzení staví co největší počet intuitivně zřejmých tvrzení, která se potom snaží dál dát dohromady pod nějaký jednotící princip. Spíše než dedukcí se snaží vyložit, jak do sebe jednotlivé díly zapadají, a to tím, že uvádí nejrůznější příklady. Nozick mnohdy používá nečekaných příkladů a zvažuje i neobvyklé okolnosti, ke kterým může v životě dojít²¹. To však umožňuje mnohdy problematiku osvětlit a tak pokračovat v argumentaci. Faktem přitom zůstává, že díky těmto příkladům si lze argumenty snadněji zapamatovat.

I když bylo dílo *Philosophical Explanations* vydáno později než *Anarchy, State and Utopia*, zmíněné rysy – 1) velký počet intuitivně zřejmých tvrzení, 2) důraz na otevřenost filosofického systému a 3) příklady (někdy i dost zarážející

¹⁸ BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 84.

¹⁹ LACEY, A.R. *Robert Nozick*, str. 5.

²⁰ NOZICK, R. *Philosophical Explanations*, str. 4. a BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 80.

²¹ NOZICK, R. *Philosophical Explanations*, str. 12.

a nečekané) – lze v hojné míře vysledovat už zde. Částečně se ve *Philosophical Explanations* autor věnoval i politické filosofii a svůj princip plurality zde vykládá i ve vztahu utopistickým částem *Anarchy, State and Utopia*. Ve zbylých částech tohoto díla se Nozick věnuje tématům z filosofie mysli, etiky, teorie poznání a metafyziky.²²

1.3 Pozdní období a filosofie života

Jak jsme zmínili již v úvodu k této kapitole, Nozickův zájem o Problematiku lidské existence vyvolala hlavně filosofie, která začala přicházet z východu do Spojených států (jmenovitě Indická orientální filosofie - buddhismus) a to koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let. Povzbuzen k četbě svými studenty, ovlivněnými hlavně hnutím hippies, kteří onu filosofii považovali za nejvíc odpovídající zkušenosti s drogami a mystičnem, rozhodl se této literatuře věnovat. Svůj hlubší zájem odůvodňuje takto:

„Chtěl jsem přemýšlet o tom, jak by vypadala [moje] filosofie, která by brala v úvahu tyto jiné formy zkušenosti s mystikou a náboženstvím. Potom mě začali zajímat tyto teorie pro jejich vlastní obsah. Byly to rozsáhlé a neobvyklé metafyzické struktury.“²³

Nelze však všechno přikládat za důsledek Nozickovu zájmu o orientální filosofii. To co ho také podle jeho slov často zajímalo byly hlavně různé filosofické paradoxy²⁴. To je dobře vidět na již zmíněné knize *Philosophical Explanations*. Hned jedna z prvních kapitol nese název: „Proč je zde spíš něco nežli nic“ a naopak poslední se věnuje tématu: „Filosofie a smysl života“.

²² NOZICK, R. *Philosophical Explanations*

²³ BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 79.

²⁴ Tamtéž str. 73.

Nejzajímavější knihou z tohoto období je bezesporu *The Examined Life* (1989). Autor o ní říká následující: „Chtěl jsem hlouběji prozkoumat to, co dělá život smysluplným a hodnotným.“²⁵ Zabývá se v ní různými aspekty života: láskou, štěstím, kreativitou, rodičovstvím a dětmi, náboženstvím ale i politikou. V této knize se také zmiňuje o své politické filosofii obsažené v *Anarchy, State and Utopia*, a s odstupem času připouští, že si některých věcí nebyl vědom. Předně pak symbolické užitečnosti státu a některých jeho pravidel tvořící sociální jednotu obyvatel. Podobně se vyjadřuje i v *Nature of Rationality* (1994)²⁶ a celý význam symbolické užitečnosti popisuje ve stejnojmenném článku *Symbolic Unity* (1995)²⁷

Robert Nozick byl jedním z nejhlasitějších zastánců kapitalismu v akademickém prostředí²⁸. Thomas Nagel o něm ve své kritice napsal: „Nozickovy práce vždy ukazují velkou inteligenci a šarm.“ speciálně se se podle něj pak projevil jako „autor tří důležitých článků [na téma] *Coercion* (donucování), *Newcomb's Problem and Two Principles of Choice* (Newcombův problém a dva principy volby) a *Moral Complications and Moral Structures* (morální komplikace a morální struktury).“ Přímou o díle *Anarchy, State and Utopia* se vyjadřuje takto: „Na rozdíl od většiny filosofických prací je vtipná, s rychlým tempem a je potěšení ji číst.“²⁹ – S tímto názorem naprosto souhlasím.

V roce 1994 byla Robertu Nozickovi diagnostikována rakovina žaludku, s kterou bojoval až do své smrti, 23. ledna roku 2002.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ NOZICK, R. *The Nature of Rationality* str. 32.

²⁷ NOZICK, R. *Symbolic Utility*.

²⁸ Jak napovídá název článku obsažený v *Socratic Puzzles: Why do intellectuals oppose capitalism?*

²⁹ NAGEL, T. *Libertarianism without Foundations*, in: *Other Minds: Critical Essays 1969-1994*, str. 137,149.

2. HISTORICKÝ KONTEXT NOZICKOVY POLITICKÉ FILOSOFIE:

V této kapitole si představíme myslitele z různých období filosofie, na které se Nozick v *Anarchy, State and Utopia* odvolává. Většina zde zmíněných autorů pochází z Anglie, odkud lze vysledovat vznik tradice liberalismu převládající v politice a politické filosofii dodnes.

Náš výklad začneme teoretiky přirozeného stavu a společenské smlouvy Johnem Lockem a Thomasem Hobbesem. Dále se krátce zmíníme o Adamu Smithovi, zakladateli ekonomie, a popisu volného trhu, jako jednoho ze základů liberální teorie. Zároveň si řekneme něco o morálních částech Nozickovy teorie, ovlivněných hlavně Immanuelem Kantem. Následují dva největší představitelé novodobého liberalismu J. S. Mill se svou teorií utilitarismu a John Rawls, který jako poslední ovlivnil politickou filosofii dílem *Teorie spravedlnosti*. Na závěr se zmíníme o libertarianismu, vyhraněném směru liberalismu působícím v nedávných desetiletích hlavně na území Spojených států, a jak je tento směr spojen s anarchistickým hnutím.

2.1 Anglosaská tradice liberalismu: J. Locke, T. Hobbes

Hlavním autorem, kterým se Robert Nozick ve svém díle *Anarchy, State and Utopia* inspiroval, a z kterého vychází při tvorbě minimálního státu, je John Locke. Locke navazuje na jiného myslitele anglosaské tradice Thomase Hobbesa, který ve svém díle *Leviathan* nastiňuje podobu přirozeného stavu, jako stavu, ve kterém lidé žili před zavedením moci. Jednoduše lze tento stav, v jeho podání, popsat slavnými citacemi: „Všichni proti všem“ nebo „Člověk člověku vlkem“. Hobbes tento „nepřátelský“ stav řeší zavedením suverénní moci panovníka pomocí společenské smlouvy. Tyto ideje přirozeného stavu a

společenské smlouvy převezme později Locke a upraví je. Hobbes tvrdí, že v přirozeném stavu neexistují žádná obecně platná práva, tedy i žádná spravedlnost. J. Locke se naproti tomu domnívá, že určitá práva každá člověk v přirozeném stavu má:

„Stav přirozený má zákon přirozený, aby jej řídil, který zavazuje každého, a rozum, který je tento zákon, učí veškeré lidstvo, které jen chce jít k němu na radu, a proto, že jsou si všichni rovni a nezávislí, nemá nikdo poškozovat druhého v jeho životě, zdraví, svobodě nebo majetku.“³⁰

Locke tedy stanovuje pro každého člověka několik základních práv:

- 1) Právo na život, zdraví a jeho ochranu.(člověk však nemá právo „zahubit sebe sama“)
- 2) Právo na soukromé vlastnictví
- 3) Právo svobodně nakládat se sebou samým a svým vlastnictvím.

Lze předpokládat, že tato práva budou někým dříve či později porušena, a každý svá práva může bránit, a tedy, má i

- 4) právo trestat narušitele jeho práv.

Zároveň může po útočnickovi požadovat náhradu za překročení jeho práv. Spravedlnost zde tedy existuje a je vložena do rukou každého jednotlivce. Právě o tyto myšlenky se bude opírat Nozick, když bude hovořit o přirozeném stavu a právech jeho obyvatel.

Co z těchto přirozených práv vyplívá, a je i možná trochu zarážející, je fakt, že v přirozeném stavu už existuje vlastnictví, Locke je totiž zodpovědný i za jednu z nevlivnějších pasáží v historii politického myšlení a to o ospravedlnění vlastnictví. V páté Kapitole *O Vlastnictví* píše:

³⁰ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*, str. 32.

“I když je Země společná všem méněcenným bytostem a všem lidem, přesto má každý člověk vlastnictví ve své vlastní osobě. Nemá vlastnictví k žádnému jinému tělu než k svému vlastnímu. Práce jeho těla a dílo jeho rukou, můžeme říci, jsou tedy jen jeho. Cokoli co pak vyjme ze stavu, který mu poskytla a zanechala příroda tím, že s ní smísí svoji práci a připojí k ní tak něco, co je jeho vlastní, stává se jeho vlastnictvím. To co vyjmul ze společného přirozeného stavu, jeho práci k tomu připojenou, vylučuje společné právo jiných lidí. Protože práce je nesporným majetkem toho, kdo ji vykonal, žádný jiný člověk nemůže mít právo na to, co už k sobě někdo takto jednou připojil, alespoň ne tam, kde je dostatek společného a stejně dobrého zanecháno i pro ostatní.“³¹

To proč je tato pasáž tak důležitá, je evidentní – je v ní nejen vylíčen vznik soukromého vlastnictví, ale i to, co zde postupně vyplouvá na povrch, a čeho se později chopí libertariánská tradice, totiž teze, že člověk je vlastníkem sebe sama, jedině tak se může stát i vlastníkem věcí mimo něj. Toto téma dodnes vyvolává rozsáhlé diskuze na poli politické filosofie a inspirovalo mnohé politické myslitele včetně Roberta Nozicka.

Lockovy názory obsažené v *Prvním a Druhém pojednání o vládě* daly základ tradici liberalismu, jehož formy přetrvávají do současnosti a ze kterých, kromě Nozicka, čerpal i další autor politické filosofie, kterého zmíníme později John Rawls (ve své *Teorii spravedlnosti* píše, že nastolení spravedlnosti ve společnosti je dosaženo „smlouvou“ za „závojem nevědomosti“ přičemž se i on odvolává na teoretiky společenské smlouvy).

Liberalismus obhajuje morální principy rovnosti a individuální svobody a instituce založené na těchto principech. Vyznačuje se důrazem na stát řízený podle pravidel ústavy s rozdělením moci a na volný trh jako páteř ekonomiky.

³¹ LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*.

2.2 Osvícenečtí autoři: A. Smith, I. Kant

Právě volný trh, jako druhý pilíř liberální teorie státu, byl podrobněji vysvětlen až později ve skotském osvícenectví Adamem Smithem. V díle *Bohatství národů* ukazuje, jak se ve společnosti přirozeným a nutným procesem, který nazývá „neviditelná ruka trhu“, mohl vytvořit trh, měna, služby, a vše co k tomu patří. A to jen díky tomu, že „každý jednotlivec touží po svém vlastním zisku a při tom ho vede neviditelná ruka, aby sledoval cíl, který původně nebyl součástí jeho záměru“. Vysvětlení pomocí „neviditelné ruky“ se uplatnilo i v jiných vědních oborech.³² „Vysvětluje totiž, jak se něco co vypadá jako dílo něčího cíleného záměru, vytvořilo na sobě nezávislým jednáním jednotlivců“³³. Pro Nozicka je to ten pravý způsob uplatnění metody vědeckého vysvětlení, a jak ještě uvidíme, pokusí se takto vysvětlit i vznik státu z přirozeného stavu.

Již v Úvodu této práce jsme uvedli, že politická filosofie je nutně svázána s etikou. Etika se snaží o nalezení morálních cílů a s nimi spojeného jednání, které by bylo platné pro všechny členy společnosti. Je tedy nutné, že i Nozick, při promyšlení vrcholného orgánu společnosti – státu – , musí zároveň vysvětlit jaké morální hodnoty jeho obyvatelé dodržují. Při stanovování morálky si proto bere na pomoc kategorický imperativ dalšího osvíceneckého autora, a největšího teoretika přirozeného práva Immanuela Kanta.

Kantova slavná formulace kategorického imperativu zní: „Jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem.“³⁴ Z této věty můžeme ale odvodit i druhé pojetí kategorického imperativu: „Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“³⁵

³² NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. 20-21. Nozick přikládá podrobný seznam příkladů vysvětlení pomocí neviditelné ruky: například přirozený výběr druhů v evoluční teorii.

³³ Tamtéž str. 18.

³⁴ KANT I. *Základy metafyziky mravů*, str. 62.

³⁵ Tamtéž str.75.

Právě tuto verzi používá ve svém díle Nozick, aby objasnil proč dává přednost tzv. „vedlejší morálním omezením“³⁶:

„Na rozdíl od včlenění [neporušitelnosti] práv [ostatních] do konečného stavu, kterého je třeba dosáhnout, někdo by je mohl stanovit jako vedlejší omezení jednání [jednotlivců]: „neporušíš omezení C“. Práva ostatních stanovují omezení tvého jednání. ... Vedlejší [morální] omezení odráží zásadní Katův princip, že jednotlivci jsou cíle a ne pouze prostředky, neměli by být obětováni nebo použiti pro dosažení dalších cílů bez jejich svolení. Jednotlivci jsou nedotknutelní.“³⁷

Lidé nemají být prostředkem pro dosažení spravedlivé společnosti, a cílem jednotlivců není dosažení absolutního dodržování práv, naopak pro Nozicka je člověk nezávislý, svobodný a volí si svůj cíl a smysl života sám. Přirozený zákon, a tedy základní práva ostatních lidí, slouží člověku pouze jako vedlejší omezení nikoli jako cíl. Zároveň se také ukazuje, že tato práva nejsou absolutní, protože jsou omezena navzájem. Dobře se to ukazuje na příkladu s nožem: Mám právo vlastnit nůž a dělat si s ním co chci, ale to jen do té míry, že s ním nesmím ohrozit život a zdraví jiného člověka.³⁸

2.3 Liberalismus J. S. Milla – utilitarismus

Když se Nozick vyjadřuje o morálních zásadách budoucích obyvatel minimálního státu, kriticky se přitom obrací na utilitarismus - teorii v politické filosofii rozvinutou Johnem Stuartem Millem -. Hlavní myšlenkou utilitarismu (anglicky: utility – užitečnost/prospěšnost) je, že cílem lidského jednání by měla být maximalizace prospěchu, užitku a štěstí ve společnosti. Utilitarismus se tak

³⁶ V anglickém originálu: side moral constraints

³⁷ NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. 29-31.

³⁸ Viz: tamtéž str. 171.

staví na opačnou stranu barikády proti rodícímu se libertarianismu, a to tím, že obhajuje přerozdělování bohatství ve společnosti za účelem maximalizace štěstí všech. Nozick tuto teorii podrobuje vyčerpávající kritice. Nesouhlasí s tím, že tato teorie stanovuje jako cíl pro všechny jednotlivce princip maximalizace štěstí a ukazuje tak proč je jeho řešení pomocí vedlejších morálních omezení lepší. Další častou námitkou proti utilitarismu (zmiňovanou např. Johnem Rawlsem) je fakt, že utilitarismus staví štěstí a prospěch většiny do popředí, na úkor neštěstí menšiny, což z hlediska morální intuice odporuje spravedlnosti. Utilitarismus se stal na dlouhou dobu dominantním liberální teorií, což také znamenalo, že se později stal největším terčem novodobé politické filosofie.

2.4 J. Rawls a jeho dílo *Teorie spravedlnosti* (1971)

Spouštěcím mechanismem pro sepsání díla *Anarchy State and Utopia* bylo vydání knihy jiného významného myslitele politické filosofie Johna Rawlse a setkání tohoto myslitele s Robertem Nozickem na Harvardově universitě. Nozick věnuje zhruba 50 stran v *Anarchy, State and Utopia* diskusi s Rawlsem. Reaguje přitom hlavně na závěry vyvoditelné z druhého principu spravedlnosti Rawlsovi *Teorie spravedlnosti*. Druhý princip se totiž týká sociálních a ekonomických nerovností ve společnosti. Podle Rawlse mají být tyto nerovnosti upraveny tak, aby byly k co možná největšímu užitku nejvíce znevýhodněných členů společnosti. Nerovnosti mají být přípustné jen tehdy, vede-li to postupem času ke zlepšení podmínek těch členů společnosti, kteří jsou na tom nejhůře.

Nozick proti tomu namítá hned několik věcí: Za prvé není jasné, koho Rawls považuje za nejvíce znevýhodněného člena společnosti. Za druhé, a to je mnohem podstatnější, považuje jakékoli přerozdělování pomocí daní a sociálního systému za násilné narušení práv jednotlivce. Přirovnává takovýto zásah do vlastnických práv k nucené práci, protože peníze, které se takto

přerozdělují pomocí daní, jsou peníze, které si někdo musel vydělat prací a za které už on sám nic na oplátku nezíská. A za třetí namítá, že v Rawlsově pojetí by musely být statky „darem z nebes“, aby si lidé při stanovování principů spravedlnosti vybrali právě princip přerozdělování.

2.5 *Libertarianismus a anarchismus*

Jak bylo již na začátku řečeno, většina zde zmíněných autorů spadá do skupiny teoretiků liberalismu. Liberalismus, stejně tak i libertarianismus je spojován s politickou pravicí a dává přednost svobodám jednotlivce (jak je patrné z názvu, angl. liberty – svoboda).³⁹ Tyto svobody se v liberalismu týkají hlavně svobod při obchodování a s tím spojených práv, současně i omezení státu do těchto práv zasahovat. Libertarianismus rovněž hlásá omezení státního zasahování, a to tak razantní formou, že omezuje státní funkce na minimum. Jednou z těchto vyhraněných forem je i Nozickova teorie minimálního státu (odtud název). Pokud uvážíme úplné odstranění státního aparátu, potom se nacházíme v ideologiích anarchistických. Anarchismus⁴⁰ je většinou spojován s levicí a někdy i s extrémismem projevujícím se na různých demonstracích. Nozick na otázku proč zrovna používá pojem anarchie, a co to pro něj znamená, odpovídá takto:

„Myslím, že existují dvě různé anarchistické tradice. První z nich jsou anarchisté z levé strany, jejichž předchůdce je Charles Fourier: Jejich vodítkem je představa ideální komunity. Druhý typem je individualistický anarchismus a jeho prvními zástupci byli Henry D. Thoreau a Michail Bakunin. Cítím se blíže k tomuto druhému směru, protože brání pluralitu ideálů místo mýtu o ideální

³⁹ LACEY, A.R. *Robert Nozick*, str. 32,33. - i když ten liberalismus řadí do pravo-levé zóny. Pravým opakem je potom politická levice, která dává důraz na sociální život člověka ve společnosti.

⁴⁰ Anarchismus je v podstatě relativně mladší než liberalismus, jeho počátky sice lze vidět už u myslitelů francouzské revoluce, např. Jeana-Jacquesa Rousseaua nebo Williama Godwina, ale k jeho rozvoji došlo až v 19. století.

komunitě. To nám umožňuje zachovat si hodnoty jako je soukromý majetek a osobní iniciativa.“⁴¹

Nozick staví svou teorii minimálního státu právě na myšlenkách individualistického anarchismu⁴². S ním ho, jak uvádí v poděkování⁴³, seznámil Murray N. Rothbard, jeden z největších představitelů libertarianismu a později i Nozickův kritik. Nozick se často obrací a cituje i další významné představitele libertarianismu jako například F. A. von Hayeka a Ludwika von Mises⁴⁴.

Individualističtí anarchisté hájí tvrzení, že stát svojí mocí nevyhnutelně porušuje morální zásady a svobodu svých obyvatel. Nozick se ve svém díle snaží tuto teorii uvést na pravou míru, buďto tím, že ji odstraní jako neopodstatněnou, nebo tím, že ji přidá plnou váhu filosofického zdůvodnění.

Na závěr krátká poznámka:

To, jak se Nozick obrací na historii filosofie, se může zdát zarážející. Chápal totiž historii filosofie jako zdroj pro inspiraci. Myšlenky filosofů nezasazoval do kontextu doby a ani je tak neinterpretoval, spíše je bral jako nástroj nebo základ, o který se jeho filosofie může opírat. Nozick v tomto ohledu není sám, tento přístup k historii filosofie je vidět i u dalších autorů směru analytické filosofie.⁴⁵

⁴¹ BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, str. 81.

⁴² Z tohoto důvodu se také někdy tento směr označuje jako anarchistický kapitalismus.

⁴³ NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. xv.

⁴⁴ Např. v: NOZICK, R. *Socratic Puzzles*, str. 80.

⁴⁵ Lacey tento fakt označuje dokonce jako jeden ze znaků analytické filosofie viz: LACEY, A.R. *Robert Nozick*, str.3.

3. *TEORIE MINIMÁLNÍHO STÁTU:*

Obsahem kapitoly 2., bodu 2.1, byla informace, že Nozick se při tvorbě své teorie opírá o Lockův přirozený stav spolu s jeho přirozenými právy, tak jak jsme je již popsali. A současně, že hlavní myšlenkou celého díla *Anarchy, State and Utopia* (a také jednou z nejdiskutabilnějších), nastíněnou už u Locka je tvrzení, že každý člověk je svobodné a nezávislé individuum mající svá přirozená práva, z nichž jedním je vlastnictví sebe sama. V bodě 2.2 jsme ukázali, jak souvisí morální části teorie s historií etiky a Kantovým kategorickým imperativem, a také, že Nozickova teorie se bude snažit vysvětlit vznik minimálního státu jako přirozený a nutný proces podobný vzniku trhu pomocí neviditelné ruky.

Kapitola 2 nás měla rovněž seznámit i s texty, proti kterým se Nozickova politická filosofie vymezuje, nebo na které reaguje, a to v bodu 2.3, krátkým seznámením s utilitarismem J. S. Millera a v bodu 2.4 s námitkami proti *Teorii spravedlnosti* J. Rawlse. Nozick pak celý svůj výklad staví do polemiky se zastánci individualistického anarchismu a jejich námitkou vůči existenci jakéhokoli státu, částečně vysvětlenou v bodu 2.5, a kterou dílo *Anarchy, State and Utopia* začíná.

Tedy, když jsme si vysvětlili velkou část kontextu projevujícího se v Nozickově teorii minimálního státu, se můžeme zaměřit na samotný popis teorie. Zároveň se pokusím ukázat, jak autor teorii logicky koncipoval a jak postupoval při jejím zdůvodňování krok po kroku. K některým částem tohoto výkladu se budu vracet ve čtvrté kapitole při kritickém zhodnocení teorie.

Poznámka: Popis minimálního státu, který je zde vysvětlený, je obsahem první části knihy *Anarchy, State and Utopia*. Druhá část se věnuje distribuční spravedlnosti, které je zde věnován poslední bod 3.6. Třetí část knihy popisuje Nozickovu utopickou vizi minimálního státu, které se zde nevěnujeme.

3.1 Základní stanoviska

Nozick si na začátku knihy klade tuto otázku:

„Základní otázka politické filosofie, která přesahuje otázky o tom, jak by měl být stát organizován, je ta, zda by zde měl vůbec nějaký stát být. Proč nemít anarchii?“⁴⁶

Samotná otázka, proč raději nemít anarchii, však nenutí nikoho, aby se jí vážněji zabýval, natož aby o ní napsal knihu. Nozick ji proto doplňuje námitkou zastánců individualistického anarchismu:

„Někteří anarchisté tvrdili nejenom, že bychom se bez státu obešli, ale také, že jakýkoli stát nutně porušuje morální práva lidí a je tedy nepochybně nemorální.“

Podrobněji tuto námitku vysvětluje na straně 51. Stát porušuje morální práva každého tím, že se ustanovuje jediným, kdo je oprávněn používat sílu na daném území (a kdokoli jiný je za to potrestán) a také tím, že nutí své obyvatele platit za tuto ochranu a to i za ochranu těch, kteří si ji nemohou dovolit platit. Aby tuto námitku ve své teorii vyvrátil, stanovuje, že:

„Morální filosofie tvoří pozadí a hranice pro politickou filosofii. Co lidé mohou nebo nemohou udělat jeden druhému, omezuje to, co si mohou navzájem udělat skrze aparát státu, anebo udělat pro to aby takovýto aparát ustanovili. Morální omezení, která je možné takto hájit, jsou základním zdrojem legitimacy donucovací moci státu. Toto utváří hlavní oblast státní aktivity, dokonce jedinou legitimní oblast“⁴⁷

Morální omezení se týkají vztahů mezi lidmi a Nozick za tato morální omezení dosazuje přirozené právo, které je součástí přirozeného stavu, a to

⁴⁶ NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*, str. 4. Nozickův postup je zde podobný tomu, který použil v epistemologii Descartes, když na začátku svých děl přijal skeptický pohled svých oponentů aby jej mohl důsledně zavrhnout. Nozick tomuto postupu rovněž přikládá vysvětlující účel.

⁴⁷ Tamtéž str. 6.

proto, že: „situace přirozeného stavu je nejlepší anarchistickou situací.“⁴⁸ Přirozenými právy se myslí práva každého jednotlivce, která vymezují hranice jeho svobody ve vztahu k druhým lidem. Cokoli, co neporušuje něčí přirozená práva, je dovoleno. Tato práva jsou:

- 1) Právo na život, zdraví a jeho ochranu
- 2) Právo na soukromé vlastnictví
- 3) Právo svobodně nakládat se sebou samým a svým vlastnictvím.
- 4) Právo trestat narušitele svých práv a požadovat po něm kompenzaci

Přirozená práva jsou ustanovena jako vedlejší morální omezení, kterými se musí jednotlivci řídit při svém jednání ve snaze dosáhnout svých cílů. Nozick přirovnává práva k pouhému nástroji, jak a co s tímto nástrojem každý udělá závisí jen na něm a na tom, co považuje za „svůj cíl a smysl života“.

3.2 Morální problémy – kompenzace, prohibice a risk

Podle práva 4) je tedy možné přirozené právo porušit, ale to jen v případě, že je poškozenému vyplacena kompenzace a pachatel je potrestán. Musíme si tedy dále popsat, jak funguje kompenzace za překročení práv, zda je nutné pachatele vždy potrestat, zda překračování práv vůbec zakazovat a jaký risk to všechno obnáší pro ostatní.

Podle Nozicka je možné porušit přirozená práva, pokud za to byl poškozený spravedlivě odškodněn. Pokud jsou dokonce tato práva předmětem

⁴⁸ Tamtéž str. 5.

nějaké dohody, potom „dobrovolný souhlas otevírá možnost překročení práv“,⁴⁹ a to i bez trestu.

Nozick se tedy zcela přirozeně ptá, „proč zakazovat a trestat porušování přirozených práv, když by pak za ně byl každý kompenzován?“ Kdokoli by tak mohl porušit má práva, s tím, že by mě za vše následně odškodnil. V této situaci by mohl lehce vzniknout následující příklad: „Pokud by spousta lidí chtěla nějakou moji věc, ten, kdo by mi ji sebral a odškodnil mě za ni, ji má, ale jen do té doby, než mu ji vezme zas někdo jiný.“⁵⁰ Znamenalo by to, že porušování práv je dovoleno, že se tak děje kdekoliv a kdykoliv, a že někteří budou tato práva porušovat bez jakékoli kompenzace, protože bez odhalení jejich totožnosti jim žádné tresty nehrozí.

„Systém, který by dovolil aby se přepadení udávala na denním pořádku, a to i když by byly oběti následně odškodněny, by vedl k vyděšeným lidem obávajících se přepadení, náhlého útoku a ublížení.“⁵¹ A i když by bylo možné kompenzovat samotné oběti za jejich strach, ukazuje se jako nemožné takto kompenzovat celou společnost. A proto, „abychom se vyhnuli obecnému znepokojení a strachu, jsou tyto činy zakázány a trestány“⁵²

Kromě toho, že by takové jednání vyvolávalo ve společnosti neustálý strach, by to rovněž znamenalo dovolit, aby byly lidé používáni jako prostředek a nikoli jako cíl, a tedy by to porušovalo kategorický imperativ.

Pokud jsou ale rizika tak velká a přináší tolik morálních problémů potom se můžeme rovněž ptát: proč nezakázat a netrestat jakékoli překračování přirozených práv, vyjma těch, která jsou předmětem dohody? Jenže, k porušení

⁴⁹ Tamtéž str. 58. Nozick se mi zde zdá být trochu zmatený, protože navrhuje, že nějaká kompenzace musí být vždy vyplacena. Někdo by však nemusel požadovat žádnou kompenzaci za porušení svých práv – záleželo by totiž na formě dohody.

⁵⁰ Tamtéž str. 64.

⁵¹ Tamtéž str. 66.

⁵² Jednou ze zajímavých věcí, které si Nozick všimá je, že ne všechna porušení práv vedou nutně ke strachu ostatních obyvatel, to podle něj určuje jeden rozměr toho proč se přečiny rozdělují na obecné a soukromé. - Tamtéž.

práv může dojít i neúmyslnou nehodou, je potom vždy nutné požadovat trest? A co když se s poškozeným není možné nijak zkontaktovat? Nozick z těchto důvodů dovoluje porušování přirozených práv i mimo dohodu, ale to jen v těch případech, pokud nezpůsobují strach a tak příliš velký risk pro společnost, a pokud je za ně poškozený vždy kompenzován.⁵³ Tento zákaz může ale některé jedince omezovat v jejich svobodě. Nozick uvádí příklad s epileptikem, který, kdyby mu bylo dovoleno řídit, by způsobil svým jednáním příliš velký risk a strach, a je mu tedy řízení zakázáno. To ale omezuje jeho svobodu a staví ho tak do nevýhodné pozice vůči ostatním. Nozick proto, v souladu s předchozími úvahami, stanovuje tzv. princip kompenzace:

„Princip kompenzace požaduje, aby ti, kteří prosazují zákaz určitých riskantních aktivit [jiných lidí], kompenzovaly ty, kteří mají tyto riskantní aktivity zakázány a jsou tím tak znevýhodněni.“⁵⁴

Takže v některých případech je v pořádku porušit práva někoho, pokud je mu uznána kompenzace, anebo pokud tak učinil dobrovolně. Stejně tak je v pořádku, pokud jsou jednotlivci nějaké činy zakázány s tím, že představují moc velký risk pro společnost. Za toto omezení ale musí být danému jednotlivci vyplacena kompenzace.

Abychom mohli v našem výkladu pokračovat dál, a objasnit jak vznikne ultraminimální a minimální stát, bylo nutné si nejdřív vyjasnit, jak by se muselo postupovat v případě porušení přirozených práv některého z obyvatel.

⁵³ Otázka, kterou zde nechává otevřenou, a která podle něj nemůže být vyřešena v omezení se na tradici přirozeného práva, je ta: jak přistupovat při zvýšeném počtu nehod, které zvyšují risk a strach ve společnosti? Sám navrhuje několik řešení tohoto problému, ale žádné se mu nejeví dost uspokojivé, viz: Tamtéž str. 73 – 78.

⁵⁴ Tamtéž str. 87.

3.3 Ochranná společenství a dominantní ochranné společenství

Přirozený stav podle Locka trpí spoustou problémů. Jelikož si musí každý svá práva hájit sám, a tedy i sám trestat ty, co je překročí, pravděpodobně bude docházet k tomu, že někdo „neodhadne jak moc mu bylo ublíženo, nebo jak moc byl poškozen, a vášně jej budou vést k tomu, aby ostatní potrestal víc než zasluhují, a aby požadoval vysoké odškodnění.“ Z tohoto důvodu Locke upřednostňuje, aby si lidé pomocí společenské smlouvy stanovili vyšší moc, která bude spory řešit za ně, tedy stát.⁵⁵ Nozick ale uvažuje dál a chce zjistit kam až by tato „anarchistická situace“ mohla zajít.

Lze se rovněž domnívat, že lidé by při nepřiměřených trestech víc toužili po odplatě než po čemkoli jiném a tak by docházelo k neustálému porušování práv, které by se postupně stupňovalo. Zároveň by „v přirozeném stavu někteří neměli dostatek moci k tomu aby si vynutili svá práva“⁵⁶, a tedy by i do jisté míry panovalo mezi lidmi právo silnějšího. Tato situace se moc neliší od Hobbesovského přirozeného stavu, kdy jsou všichni proti všem. A stejně jako Hobbes, tak i Nozick tvrdí, že přirozený a pravděpodobně nevyhnutelný vývoj by směřoval k tomu, že se proti silným postaví více lidí a tak si vymohou svá práva nazpět. Tak vznikají první vzájemně – ochranná společenství.⁵⁷

Tato první společenství si vzájemně chrání svá práva. S tím, jak tato společenství rostou však přicházejí dva problémy: „[Za prvé] každý je povinen vykonávat ochrannou funkci. A [za druhé] každý člen může kdykoli povolát své

⁵⁵ Tamtéž str.11. – Z tohoto hlediska je i zajímavé podotknout, že Locke zastával jistou výjimku. Pokud by se totiž stát/panovník choval vůči svým obyvatelům tyransky, Locke souhlasí s tím aby lidé takovýto stát opustili, i za cenu navrácení se do přirozeného stavu.

⁵⁶ Tamtéž str.12.

⁵⁷ Pravděpodobně by se jednalo o rodová společenství jaká se přirozeně utvářela za celou lidskou historii. Nozick uvádí několik dalších důvodů proč by se lidé spolčovali, buď proto „že se zajímají o veřejné blaho, nebo proto, že jsou přáteli, nebo proto, že jim dotyčný pomohl v minulosti, nebo proto, že si přejí jeho pomoc v budoucnosti a nebo prostě za výměnu.“ – tamtéž.

společníky, s tím, že jeho práva jsou nebo byla porušena.“ A může toho rovněž chtít využít, aby se někomu pomstil, nebo aby od něj něco získal.⁵⁸

Aby se rostoucí společenství vyhnulo těmto problémům rozhodne se rozdělit si úlohy podle klasické dělby práce. Nejsilnější ze společenství se tak stanou placenými ochránci společnosti a jiní zase budou tyto ochranné služby nabízet dalším za poplatek. Společnost se bude snažit „zjistit nějakým způsobem kdo je v právu“ a zároveň stanoví jistý postup při řešení konfliktů, aby nedocházelo k podlému využívání společenství pro vlastní prospěch a aby se zamezilo potyčkám mezi členy společnosti. Vzniknou tak postupem času i další pozice ve společenství k zjištění přečinu, viny, trestu a výše kompenzace pro nastolení spravedlnosti.⁵⁹

Časem se tedy na určitém území vytvoří několik ochranných společenství nabízející své služby ostatním. To může ale vyvolat potíže, jednak už tím, že společenství se budou snažit získat co největší počet členů, a to i z jiných společenství. Jak se k sobě budou jejich hranice přibližovat dojde nevyhnutelně i ke konfliktu mezi členy různých společenství, a tedy i ke konfliktu ochranných společenství. Tento konflikt může mít několik následků: Buďto přejde v otevřený a násilný boj, s tím, že jedno společenství vždy vyhraje, nebo si společenství rozdělí území působnosti. Může dojít i k obojímu a to v případě, že bojem ani jedno ze společenství nezíská územní převahu, a proto ustanoví třetí neutrální stranu, která spor rozhodne. „V každém z těchto případů jsou téměř všichni lidé v určité oblasti pod nějakým společným systémem, který rozhoduje mezi jejich soupeřícími nároky, a prosazuje jejich práva.“⁶⁰ - vznikla tak dominantní ochranná společnost.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Někomu se může zdát tato pasáž dost idealisticky laděná, ale Nozick se obhájí tím, že veškerý postup společenství a lidí se řídí v souladu s přirozenými právy – to znamená, že se nepočítá s tím, že by se společenství chovalo nějak nepřátelsky. Tento aspekt bude, jak později uvidíme, předmětem kritiky B. Williamse. Nozick nicméně diskutuje možné následky protiprávně jednající agentury: viz: tamtéž str.17.

⁶⁰ Tamtéž str.16

3.4 Ultraminimální stát a minimální stát

„Z anarchie, díky spontánnímu seskupování, vzájemně-ochranným společenstvím, dělbou práce, ... vzniká něco co velice připomíná minimální stát.“⁶¹ „Jsou zde ale ještě dvě věci, ve kterých se schéma soukromé ochranné společnosti liší od minimálního státu, ... :

- 1) Zdá se, že dovoluje některým lidem, aby sami prosazovali svá práva a
- 2) zdá se, že nechrání všechny jednotlivce na svém území.“⁶²

Dominantní ochranné společenství je spíše komerčního rázu a poskytuje právní ochranu jen těm, co si ji zaplatí. Aby mohlo být považováno za stát musí získat monopol na použití síly na celém území. Avšak, na území se stále vyskytují jednotlivci nebo skupiny jednotlivců, kteří se chtějí chránit sami. „Území pokryté ochrannou společností může připomínat plátek Švýcarského sýra, s vnitřními stejně tak jako z vnějšími hranicemi.“⁶³ Ochranné společenství nemůže porušit morální omezení a jednoduše tyto jednotlivce donutit aby se staly součástí společenství, a ani jim nemůže zakazovat použití síly při vymáhání svých práv.

Nozick zde polemizuje s několika možnostmi jak situaci řešit. Jednu z nich nabízí princip férovosti Herberta Harta a Johna Rawlse, který zní takto: „Pokud se lidé účastní spravedlivé a vzájemně výhodné spolupráce, podle jistých pravidel, a omezí svou svobodu aby tak získali výhody pro všechny, ti kdo se takto omezí mají právo k podobnému souhlasu [a omezení], od těch, kteří mají z těchto omezení prospěch.“⁶⁴

Tento princip se však zdá sporný z různých důvodů, a Nozick uvádí několik příkladů proč: Zvažme situaci, že lidé ve vašem sousedství se dohodnou

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž str.23

⁶³ Tamtéž str.55

⁶⁴ Tamtéž str. 90.

a vytvoří seznam dnů v roce se 364 jmény a adresami každého ve městě, s tím, že každý ve svůj den v roce musí obejít všechny ostatní ve městě a rozdávat časopisy, vykládat zajímavé historky atd. „Po nějaké době přijde řada na vás. Nepochybně jste z této dohody profitoval, [a to i když jste ji sám neschválil]. Jste povinen splnit svou část dohody?“ ptá se Nozick, a odpovídá „Tak jak stojí, rozhodně ne.“⁶⁵

Dominantní ochranná společnost musí získat monopol jiným způsobem. Nozickovo řešení je takovéto: „Veškerá legitimní moc ochranné společnosti je pouze souhrnem individuálních práv, které její členové nebo klienti přenesli na tuto společnost.“⁶⁶ A zároveň: „Každý se může bránit proti neznámému nebo nekalému postupu, a potrestat toho, kdo se pokusí použít takovýto postup proti němu. A [tudíž:] ochranná společnost má právo, jakožto klientův ochránce, zastupovat ho v této věci.“⁶⁷ Je tedy patrné, že klienti této ochranné společnosti, kromě práva trestat druhé a požadovat odškodnění, předávají i právo bránit se špatnému nebo neznámému postupu ke stanovení spravedlivého trestu a kompenzace. Každý kdo tato práva poruší bude potrestán.

Jak ale může ochranná společnost takový čin morálně obhájit? Nozick tento problém řeší tím, že stanoví, jak funguje prohibice risku ve společnosti, tak jak jsme si vysvětlili v bodu 3.2. Na základě těchto stanovisek tvrdí: Jednotlivci, kteří používají vlastní postup při stanovení trestu a kompenzace, představují riziko pro klienty dominantní ochranné společnosti. I když dominantní ochranná společnost nemá monopol na použití moci, bude nucena zastupovat co nejlépe své platící klienty. Proto bude v případě konfliktu s někým, kdo není členem této společnosti vyžadovat aby se tento jednatel podřídil tomu postupu, který

⁶⁵ Zároveň se zde objevuje i tvrzení, které ve své pozdější filosofii zavrhuje: „Fakt že jsme částečně „sociálními produkty“ v tom smyslu, že profitujeme ze současných způsobů a forem vytvořených nespočtem dlouhých řetězců událostí, dlouho zapomenutých lidí, formy které zahrnují instituce, jazyk a způsoby činnosti, v nás nevytváří nějaký obecný dluh, který by současná společnost mohla shromáždit a použít ke svému cíli.“ Tamtéž str.95.

⁶⁶ Tamtéž str. 89.

⁶⁷ Tamtéž str.108.

agentura považuje za správný, a který neohrožuje klienta tak, že by byl odsouzen vinným, i když by byl nevinný, a nebo tak, že by mu byl uznán nepřiměřeně velký trest nebo kompenzace.

„I když si nenárokuje monopol, dominantní ochranná společnost má na základě své moci unikátní postavení. ... Jedině ona se chová svobodně vůči tomu, co označí za špatný postup při řešení sporů, cokoli si o tom ostatní myslí. ... Zde, pokud kdekoli, je prostor pro aplikaci pojmu; *de facto* monopol.“⁶⁸

Nozick tento stav označuje jako ultraminimální stát. Tvrdí, že je nutné tento stav opustit, protože nevyhnutelně porušuje práva (a tedy i morální omezení) těch, kteří chtějí prosazovat svůj postup spravedlnosti, ale nemohou, protože jim byl násilím vnucen jiný ze strany dominantní ochranné společnosti.

V souvislosti s tím co jsme si řekli v bodu 3.2, o kompenzaci za znevýhodnění, je nyní zřejmé, že za tato omezení práv je nutné jednotlivce nějak odškodnit a tím, kdo je povinen je odškodnit, jsou klienti ochranné společnosti. „Nepochybně nejméně nákladnou cestou jak lze kompenzovat nezávislé jednotlivce bude jim zajistit ochranné služby společnosti aby se tak vyřešily konfliktní situace s platícími klienty společnosti.“⁶⁹

Dospěli jsme tak, podle Nozicka, do stadia, kdy jsme splnili 2. nutné podmínky k tomu, aby vznikl stát. Tento minimální stát si nárokuje *de facto* monopol na použití moci nad určitým územím a zároveň poskytuje ochranu práv všech na tomto území. Navíc se ukázalo, že takovýto stát vznikl procesem neviditelné ruky aniž by přitom porušil jakékoli morální omezení. Tím tak vyvrací námitku anarchistického individualismu.

Minimální stát, jak jeho název napovídá, je omezen pouze na ochranu práv svých obyvatel a s tím spojených institucí, jako jsou policie, soudnictví, vězení, a armáda. Jakékoli další rozšíření jeho funkcí by porušilo práva jeho

⁶⁸ Tamtéž str.108,109.

⁶⁹ Tamtéž str.110.

obyvatel. Lidé si ostatní funkce jako zdravotnictví, stavba komunikací a sociální systém atd. musí zařídit sami skrze vzájemnou spolupráci a volný trh.

3.5 Argumenty pro minimální stát a argumenty proti jeho rozšíření

Minimální stát má podle Nozicka funkci tzv. „nočního hlídače“, to znamená, že zajišťuje pouze ochranu práv všech svých obyvatel a zároveň je jediným kdo je oprávněn používat násilí na daném území. Nozick však obratem dodává, že jakýkoli jiný rozsáhlejší stát je morálně neospravedlnitelný, jelikož by nutně v nějakém měřítku zahrnoval redistribuci. Minimální stát naproti tomu otevírá možnosti k vybudování nejrůznějších forem řešení na bázi dobrovolnosti, jako jsou charity, nadace, sbírky apod.

Proč je nutné aby minimální stát vznikl? Nozick zvažuje různé jednání jednotlivců a vliv takového jednání na vznik minimálního státu. Dochází k závěru, že ke vzniku minimálního státu by nedošlo pouze tehdy, pokud by se každý, nebo většina jednotlivců „nechtěla stát součástí ochranného společenství a dokonce by s pokusila takovéto jednání zakázat.“⁷⁰ Což se poté co jsme ukázali, že by se takovéto seskupování odehrálo přirozeně a nutně, zdá nepravděpodobné. Přirozený stav není stabilní a k seskupování bude docházet. Nozick v souvislosti s tím tvrdí, že: „ti, kteří žijí pod ultraminimálním státem, jsou morálně povinni transformovat jej v minimální stát, i když se tak nemusí rozhodnout.“⁷¹ A to z toho důvodu, že by tento stav konstantně porušoval přirozená práva ostatních.

⁷⁰ Tamtéž str.123.

⁷¹ Tamtéž str.119.

3.6 Distribuční spravedlnost a teorie nároku

Vlastnictví v Nozickově teorii hraje důležitou roli už tím, že jsme vlastníky sebe samých a máme tak absolutní právo nakládat se svým životem a tím, co nám patří. Každý člověk má práva se sebou i se svým majetkem svobodně disponovat pokud tím nenarušuje práva jiných lidí. A stejně tak nikdo jiný nemá právo zasahovat do jeho legitimně nabytého vlastnictví. Jak ale člověk legitimně nabývá vlastnictví? Třemi způsoby:

- 1) První způsob je ten, který popsal John Locke (a který jsme vyložili v bodu 2.1). Člověk získá vlastnictví tak, že spojí svou práci s tím, co předtím nikdo nevlastnil, s přírodou.⁷²
- 2) Druhý způsob je získat vlastnictví věci je převodem od toho, kdo jej právoplatně nabyt pomocí prvního, druhého, nebo třetího způsobu.
- 3) Třetí způsob je nápravou minulých nespravedlností. Prakticky se nejedná o získání vlastnictví jako spíš o znovuzískání vlastnictví. Nozick svou teorii nazývá jako historickou, protože spravedlnosti ve vlastnictví může být dosaženo jen tak, že se napraví veškerá předchozí porušení vlastnických práv.

S těmito způsoby nabytí vlastnictví souvisí tři principy spravedlivého vlastnictví:

1. *Spravedlnost v nabytí:* „Osoba, jež nabyde majetek v souladu s principem spravedlnosti pro nabytí majetku má právo tento majetek vlastnit“
2. *Spravedlnost v převodu:* „Osoba, jež nabyde majetek jiného oprávněného držitele v souladu s principem spravedlnosti při převodu má právo na toto vlastnictví“

⁷² Nozick přitom modifikuje Lockovu výhradu k nabytí vlastnictví viz: LACEY, A.R. *Robert Nozick*, str.43,44.

3. *Spravedlnost v prevenci a nápravě*: „Nikdo nemá právo na vlastnictví jinak než na základě (opakovaných) postupů 1. a 2.“⁷³

Svou teorii nároku staví Nozick do opozice proti paternalistickým teoriím, které určují spravedlivé rozdělení vlastnictví podle jednoho modelu (např. Každému podle jeho zásluh, potřeb atd.). Namítá proti nim, že takovéto modely potřebují neustálé zasahování a redistribuci a jsou výrazným porušením lidské svobody. Vysvětluje to na slavném příkladu s bývalým slavným basketbalistou Wiltem Chamberlainem⁷⁴: Předpokládejme, že by modelové rozdělení bylo takové, aby měl každý stejně. Wilt Chamberlain se rozhodne hrát košíkovou a bude chtít aby mu lidé zaplatili 25 centů jestli ho chtějí vidět hrát. Za jednu sezónu navštíví jeho zápasy na milión lidí a Wilt je tak bohatší o 250 tisíc dolarů než všichni ostatní. Aby se ale zachovala modelová situace bude potřeba aby byly tyto zisky redistribuovány mezi ostatní – což přece není vůbec spravedlivé.

Závěrečná poznámka:

Kniha *Anarchy, State and Utopia* se věnuje i dalším zajímavým tématům, které souvisí s etikou, jako například problému znečišťování přírody⁷⁵, vztahu lidí ke zvířatům⁷⁶, toho jak moc důležitou roli pro nás hraje naše zkušenost⁷⁷, a mnoha dalším, kterými se zde nebudeme podrobněji zabývat.

⁷³ KIS, J. *Současná politická filosofie* str. 206., v originálu: NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia* str.151 – detailní výklad těchto principů lze nalézt v: VALLENTYNE, Peter. *Nozicks Libertarian Theory of Justice*, in: *The Cambridge Companion to Nozick's ANARCHY, STATE, AND UTOPIA* . A pro podobný rozbor více zaměřený na kritiky těchto principů viz: LACEY, A.R. *Robert Nozick* str.37 – 44.

⁷⁴ CZ: KIS, J. *Současná politická filosofie* str. 216 – 219. V originálu: NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia* str.160 - 162.

⁷⁵ Viz: Tamtéž str.79-81.

⁷⁶ Viz: Tamtéž str.35-42.

⁷⁷ Viz: Tamtéž str.42-45.

4. KRITIKA TEORIE MINIMÁLNÍHO STÁTU:

Ted' když jsme se podrobněji seznámili s tím jak vznikl minimální stát z přirozeného stavu a proč nelze ospravedlnit rozsáhlejší stát, se můžeme podrobně podívat na kritiky této teorie a jakých částí teorie se týkají.

4.1 Thomas Nagel a jeho kritika anarchistického zaujetí vůči státu

Thomas Nagel ve svém článku *Libertarianism Without Foundations* (libertarianismus bez základů – jak tedy název napovídá:) kritizuje to, že Nozick ve svém díle nevyložil pořádně hlavní problémy, kterými se v knize *Anarchy, State and Utopia* zabývá, a nedomyslel ani důsledky jaké by tato teorie měla. Tento text tak podle Nagela, selhal jako oficiální text směru libertarianismu. Rozhodně pak selhal v tom, aby ostatní přesvědčil o správnosti tohoto směru.⁷⁸ Své myšlenky Nagel zdůvodňuje takto:

„Přirozeně jakákoli opozice k moci státu se setká s jistou sympatií od těch co sledují současné dění a Nozick zveličuje spojení mezi jeho pohledem a bojem proti státním regulacím ... Je lehké si vytvořit jistou averzi k státní moci tím že vidíme jak ji skutečné státy zneužívají. Jejich aktivity občas zahrnují vraždění, mučení, cenzuru atd. ... Ve skutečnosti by [minimální stát] pravděpodobně obsahoval ty nejhorší části toho co máme ted' bez mnoha těch dobrých.“⁷⁹

Této Nagelově kritice dávám ale zcela za pravdu, protože Nozick cituje hned na začátku díla *Anarchy, State and Utopia* popis „zločinnosti“ státu⁸⁰ od Pierre-Josepha Proudhona, považovaného za zakladatele anarchismu. Co se mi tedy zdá, spolu s Nagelem, absolutně správné tvrdit o Nozickově teorii, je fakt,

⁷⁸ NAGEL, Thomas. *Libertarianism without Foundations* in: *Other Minds: Critical Essays 1969-1994*, str.138.

⁷⁹ Tamtéž str.139-140.

⁸⁰ NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia* str.11.

že ve snaze zrušit to co je na státu viděno jako špatné (donucení, sledování atd.), se v důsledku zruší i to co je na něm dobré, jako je sociální systém či zdravotnictví.

I když souhlasím s Nagelovou kritikou zaujetí myslím si však, že to nijak neovlivňuje onen problém, že lidé vidí na vládě (a potažmo státu) její negativní vlastnosti. Tento problém je pro politickou filosofii a zejména pro politiku, nesmírně důležitý, protože se i významnou měrou podílí na utváření historie. Kupříkladu slavné kritiky demokratického zřízení se nacházejí u Karla Marxe a Carla Schmitta, kteří velice důsledně popsali špatnosti a nekalosti parlamentní demokracie. Ovšem oba selhali při stanovování alternativy k demokratickému systému, když se první z nich obrátil na řešení, které nabízel komunismus, a ten druhý na nacismus. Jejich spisy silně přispěly k tomu, že se z obou staly mocné ideologie. Kritika vlády a státu je důležitá, protože je jedním z důvodů, proč hledáme nová řešení v politické filosofii.

Další otázka se týká toho, jak by vypadal sociální systém minimálního státu v praxi. Nagel poukazuje na riziko, že by lidé pravděpodobně nepřispívali charitám dostatečným množstvím prostředků nutných na zajištění jejich bezproblémového fungování. Protože „většinou lidé nejsou natolik štedří aby něco dobrovolně darovali ... protože dobrovolná rozhodnutí je těžké udělat⁸¹. Většina lidí by [naopak] tolerovala všeobecný systém povinné daně bez toho, aby si stěžovali, zatímco by se cítili ospravedlněni při odmítání výzev k dobrovolnému přispění. To je částečně způsobeno tím, že by neměli žádnou záruku, že ostatní učinili taktéž – tedy ze strachu z relativní nevýhody.“⁸²

⁸¹ Já si spíš myslím že pro nás nejsou důležitá.

⁸² NAGEL, Thomas. *Libertarianism without Foundations* in: *Other Minds: Critical Essays 1969-1994*, str.146-147.

4.2 Murray Rothbard a libertariánská kritika

Murray Rothbard je dalším z libertariánů (včetně Roberta Nozicka), kteří se soustředili na princip přirozeného práva⁸³. Byl i tím, kdo stál u zrodu myšlenky anarchistického kapitalismu spolu s ostatními členy Rakouské školy ekonomie.

Kupodivu, tím směrem, který nejvíce kritizoval Nozickovu politickou filosofii, byl právě směr libertarianismu.⁸⁴ Jedním z prvních libertariánů reagujících na Nozickovu práci byl Murray N. Rothbard ve svém článku z roku 1977. Nozickovi vytýká hlavně to, že minimální stát nemá žádnou skutečnou souvislost s tím jak státy v historii vznikaly a „Nozick selhal v tom udělat alespoň jedinou zmínku nebo odkaz k historii skutečných států.“⁸⁵ Sám pak ukazuje některé historické příklady, které připomínají situace popsané v *Anarchy, State and Utopia*, ale které se od ní odvíjeli jinak. Například v historii se mnohokrát stalo, že vedle sebe operovali různá ochranná společenství bez toho aniž by mezi nimi došlo k otevřenému boji, a tak nutně nemuselo dojít ke vzniku dominantního společenství. Rothbard dále aplikuje Nozickův princip eliminace risku i na jiné případy, aby tak ukázal, že to stát může opravňovat k přijetí až totalitních pravidel (například risk, který je spojen s alkoholem a i jinými drogami by vedl k tomu, že je stát zakáže). Podobně útočí i na mnoho dalších aspektů teorie, které by v důsledku zabránili vzniku minimálního státu.

⁸³ BARŠA, Pavel. *O libertarianismu Roberta Nozicka*, str. 990.

⁸⁴ LACEY, A.R. *Robert Nozick* str. 32, 33.

⁸⁵ ROTHBARD, N. M. *Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State*, str. 45.

4.3 Pavel Barša a porovnání Nozicka a Rawlse

Pavel Barša ve svém článku polemizuje mezi Nozickovou a Rawlsovou politickou filosofií. Vysvětluje jednotlivé principy které oba myslitelé používají a snaží se je zařadit podle hodnot, které zastávají. Poslední část článku se věnuje shrnutí plusů a mínusů obou teorií. Nozickův stát by totiž mohl být klidně jedním z těch, které budou součástí volby principů za závojem nevědomosti u Johna Rawlse. „Alespoň dva jeho pravděpodobné důsledky by však vedly k jeho zavržení.“⁸⁶ První se týká toho, že by principy spravedlivého vlastnictví vytvářeli nepřiměřené majetkové rozdíly mezi lidmi, které by i v důsledku mohli omezit svobodu jednotlivců. Druhým a závažnějším je ten, že v Nozickově minimálním státu je klidně možné dostat se do otroctví. Jelikož je každý vlastníkem sebe sama, může se i každý „pronajmout“ někomu do služby. Stačí, že se budete nacházet v hodně nevýhodné pozici, třeba, že budete nutně potřebovat lékařské ošetření a uzavřete úmluvu s někým kdo vás zachrání.

Z toho hlediska je zajímavé podotknout, že i když se Nozick při tvrzení o vlastnictví sebe sama opírá a Locka, v Lockově pojetí je ale vlastníkem člověka Bůh. Proto nikdo nemůže spáchat sebevraždu a ani se nemůže stát otrokem jiného člověka.

4.4 Bernard Williams a kritika omezení přirozenosti člověka

Williams ve své recenzi na knihu *Anarch, State and Utopia* kritizuje Nozickovu teorii jako příliš argumentačně omezenou a zaměřenou na jeden cíl: odpovědět na anarchistickou námitku. Podle Williamsova názoru má kniha „velice teoretický charakter“. Představuje pouze určitý myšlenkový experiment, dalece vzdálený od současného politického dění.

⁸⁶ BARŠA, P. *O libertarianismu Roberta Nozicka*, str.1000.

Tím hlavním co proti Nozickovi namítá je, že redukuje člověka, po vzoru ekonomie, na individuálně jednající bytost zaměřenou jenom na vlastní prospěch. Ve skutečnosti se ale lidé řídí i psychologickými a sociologickými faktory, které by tak výrazně ovlivnili vznik minimálního státu. Uvádí příklad s ochranou společností: „dokonce i s velkou dávkou optimismu o lidské přirozenosti by se dalo počítat s tím, že by [ochranná společnost] byla částečně na straně svých klientů a tedy pokrytecká vůči potencionálním klientům, a ohavná vůči potvrzeným klientům jiné společnosti.“⁸⁷ Pokud mohou jednotlivci porušovat morální omezení je jen těžko představitelné, že by tak nedělali i společenství. Nozick ale pouze modeluje situaci tak, aby vyvrátil amorálnost vzniku státu.

Další námitkou je, že jeho teorie počítá až s příliš malým počtem morálních omezení a nejsou tak ani do důsledků domyšleny hranice práv jednotlivce. Dále pak, že i když se opírá o Lockův přirozený stav a pojetí vlastnictví, kromě výhrady k nabytí vlastnictví Nozick nevěnuje bližší pozornost existujícím námitkám proti tomuto pojetí.

⁸⁷ WILLIAMS, Bernard. *Anarchy, State, and Utopia*, by Robert Nozick, in: *Essays and Reviews* str.112.

ZÁVĚR:

Dosáhli jsme cíle stanoveného na počátku naší bakalářské práce: seznámili jsme čtenáře s teorií minimálního státu a také jsme ji podrobili kritice některých dalších autorů politické filosofie spolu se zhodnocením relevance této kritiky. V této části se budu zabývat mým pohledem na celý problém státu a toho, že Nozickův minimální stát vlastně není žádným státem, stejně tak na další myšlenky vztahující se k této teorii. Svůj postoj vysvětlím na praktických problémech, které vznikají při aplikaci takového státu, a které jednak ukážou, jak doufám, správnou definici toho, co je to stát, a čím se projevuje.

Nozick se při své definici státu, jakožto: „instituce, která si nárokuje monopol v rozhodování kdo a za jakých podmínek může použít sílu na daném území, a která zároveň potrestá kohokoliv, kdo tento monopol poruší“⁸⁸, inspiruje definicí podanou Maxem Weberem. Avšak na tomtéž místě dodává, že „formulování dostatečných podmínek pro existenci státu se ukázal být obtížný a těžko spleťtý úkol“⁸⁹. Omezení funkce státu na monopol použití síly při ochraně obyvatel na určitém území se mi zdá jako přílišné zjednodušení. Vysvětlím proč.

Na straně 17 se v *Anarchy, State and Utopia* zmiňuje o víře obyvatel v povinnost sloužit státu z důvodu státní legitimacy. Tento názor je jedním z těch, které s postupem času reviduje. Nazývá to aspektem sociální jednoty obyvatel státu. V *The Examined Life* píše: „Určitý jednotlivec může dávat přednost tomu, mluvit pouze za sebe. Ale žít ve společnosti a identifikovat se s ní nutně znamená, že jste zahanbeni věcmi, za které nejste osobně zodpovědní – jako války a utlačování nebo obsazení cizí země – a že jste hrdý na věci, které jste vy sám neudělal. Společnost někdy mluví za nás.“⁹⁰

⁸⁸ NOZICK, R. *Anarchy State and Utopia* str.23.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ NOZICK, R. *The Examined Life*, str.289.

Tento princip „symbolické užitečnosti“ je, dle jeho slov, tím co v jeho teorii neuvážil. Ochranné společnosti a stát sice mohly vzniknout a rozvíjet se jako určitá sociální komunita, nicméně já se domnívám, že tento aspekt není tím, co má na definici státu zásadní vliv – mnohem zásadnější vliv to má na definici národa a všemožných skupin lidí.

Nozick píše, že každá ochranná společnost by při rozhodování používala vlastní postup k řešení sporu mezi svými klienty. Z textu ale vyplývá, že tento postup by se týkal pouze rozhodování o porušení přirozených práv, vynucení kompenzace a stanovení trestu. Pokládám si tedy otázku: Je to oprava to jediné, čím by se od sebe ochranné společnosti lišily? Je vlastní postup při řešení sporů tím jediným, co by potencionálním zákazníkům mohli nabídnout? Jaký by pak mezi nimi byl rozdíl? Pokud by opravdu nebylo nic čím by se od sebe společenství odlišovali pak by se mohlo zdát, že by se vývoj ubíral k vytvoření dominantní ochranné společnosti. Jenže pokud by bylo něco, čím by se od sebe společnosti odlišovaly, vývoj by pak směřoval jiným směrem.

Různé spory, které lidé řeší mezi sebou, časem přerostou v porušení práv. Lidé v ochranné společnosti budou chtít, aby tato společnost řešila i obchodní, majtkové a všechny ostatní vztahy mezi jednotlivci, a vymezila, jak správně postupovat podle zákonů, aby se tyto vztahy nemusely neustále řešit vždy přes soudy ochranné společnosti.

Nozick svojí teorii sestavuje jen k tomu, aby odpověděl na anarchistickou námitku proti státu, ale už nikoliv na to, co je podstatou státu. Podstata státu rozhodně nespočívá pouze na jeho donucovací moci, kterou anarchisté tak nenávidí. Chápu, že Nozick tuto definici používá pouze k vysvětlujícím účelům a jeho definice se tak zdá dostatečná. Ale z hlediska toho, že stát je i něčím víc, se ohrazuji, aby se v případě minimálního státu mluvilo o tom, že se jedná o stát – jedná se o kostru státu, která určuje jen minimum pravidel.

Když si představím historický vývoj státu, tak vidím malá ochranná uskupení schopná zajistit každému spravedlnost s důrazem na použití síly, ale ještě větší důraz zde vidím na právo, a to na právo, jenž dopodrobna popisuje, a tím i upravuje, všechny možné a různé vztahy, které můžou ve společnosti nastat a které nebudou-li řešeny zákonnou cestou, by se jinak museli řešit přes soudy ve společnosti.

To jakou cestou se při úpravě těchto vztahů společenství vydá určuje rozdíl mezi těmito společenstvími. Zákon je to, co od sebe státy odlišuje, a i to, co stát definuje. Stát může omezovat své obyvatele zákonem hodně, potom je to diktatura, nebo málo, potom se blíží anarchii. Z tohoto hlediska se mi stát, jenž je popsán Nozickovou teorií, jeví spíš víc jako anarchie nežli stát. Nozick hovoří o tom, že stát má monopol použití síly, ale tato síla slouží k tomu, aby vynucovala zákony a pravidla. Pokud těmito pravidly zůstanou pravidla přirozeného stavu, pak se stále nacházíme v anarchii.

Co je tedy stát? Nebo lépe, co stát definuje? Ať už stát upřednostňuje redistribuci nebo ne, stát je to, co klade na jednotlivce pokud možno co největší omezení a co určuje dopodrobna, jaké jednání jednotlivců a skupin je přípustné – neurčuje pouze meze, kde začínají svobody ostatních, ale omezuje samotnou svobodu každého, a to nezávisle na právech druhých. Například: Ve většině zemí je zakázáno pohybovat se neoblečený, byť to nijak nezasahuje do práv ostatních. Další příklad si vypůjčím od Nozicka. Ten jej v *The Examined Life* použil k tomu, aby ukázal, jak důležité jsou vztahy sociální jednoty vysvětlené výše. Jedná se o případ otevřené diskriminace ve společnosti, která dobře ukazuje, proč se omezení musí týkat i skupin; „Zvažte situaci, kdy členové Ku-Klux-Klanu v bílých kostýmech pochodují susedstvím obydleným z převážné části černochoy,... Musí obyvatelé tohoto susedství snášet takovouto skandovanou podporu dříve rozšířeného zla?“⁹¹

⁹¹ NOZICK, R. *The Examined Life* 291.

Pro shrnutí: Stát omezuje svobodnou činnost v různých směrech, nejen ve vztahu k druhému. Tím ale umožňuje činnost v mezích zákona a tato omezení jsou až následně podepřena donucovací silou.

Voltaire, když píše ve svém filosofickém slovníku o státech a vládách, popisuje rozhovor učeného člena rady a člena indické kasty – bramína:

„V kterém státě pod jakou vládou byste nejraději žil?“ zeptal se člen rady. – „Všude jinde, jen ne doma,“ odtušil jeho druh, „a setkal jsem se s mnohými Siamci ... a Turky, kteří právě tak mluvili“ – „Ale ještě jednou: který stát by ste si zvolil?“ naléhal Evropan. Bramín odpověděl: „Ten, v němž nutno poslouchati jen zákonů.“ – „To je stará odpověď,“ poznamenal člen rady. – „Není proto horší,“ odtušil bramín. – „Kde je ta země?“ tázal se člen rady, a bramín odpověděl: „Musíme ji hledat.“⁹²

Nozick v jedné ze svých pozdějších prací uznal, že jeho teorie není tou ideální, protože se soustřeďuje jenom na jeden aspekt lidského života, jen na jeden z morálních, a tedy i politických, cílů jednotlivce:

„Předpokládejme, že je zde mnoho soupeřících hodnot, které mohou být rozvíjeny, podporovány a realizovány v politickém prostředí: svoboda, rovnost předtím nerovných skupin, komunitní solidarita, individualita a nezávislost, podpora kultury, národní moc, ... spravedlnost atd.“⁹³

Z jím jmenovaných bych tedy jeho teorii označil jako ideálně formulovanou a zaměřenou na hodnotu individuality a nezávislosti. Existují mnohé další teorie politické filosofie soustřeďující se na jiné hodnoty. Například Rawlsova teorie je zaměřena na spravedlnost, ale ani o této hodnotě se nedá mluvit jako o absolutní. Isaiah Berlin je zase velice důležitým autorem výstižně popisujícím různé aspekty hodnoty svobody v díle *Čtyři eseje o svobodě*. V posledních letech se naopak začínají projevovat směry jako egalitarismus a

⁹² VOLTAIRE. *Filosofický slovník*, str.233.

⁹³ NOZICK, R. *The Examined Life*, str.292.

komunitarismus soustředících se na nalezení ideálu rovnosti a komunitní solidarity. O tom, zda by se někdy mohlo podařit tyto různé hodnoty spojit do ideálního celku Nozick na tomto místě pochybuje, protože „ne všechny tyto hodnotné cíle mohou být realizovány se stejnou energií ... ne všechny dobré věci mohou být uspořádány dohromady v harmonizující celek.“⁹⁴

Ale kdo ví... politická filosofie rozhodně neskončila a bude se vyvíjet dál podle toho jak se budou vyvíjet různé aspekty společnosti. Je to totiž neustálá spirála podobně jako spirála života.

⁹⁴ Tamtéž.

SEZNAM LITERATURY:

Primární literatura:

BERLIN, I. *Čtyři eseje o svobodě*, Praha: Prostor, 1999 (ISBN 80-7260-004-4)

HOBBS, T. *Liviathan*. Praha: OIKPYMENH, 2010 (ISBN 978-80-7298-106-9).

KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976.

LOCKE, J. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992 (ISBN 80-205-0222-X).

NOZICK, R. *Anarchy, State, and Utopia*. Oxford: Basil Blackwell, 1974 (ISBN 0-631-19780-X).

NOZICK, R. *The Examined Life*. New York: Simon and Schuster, 1989 s. 286-292. (ISBN 0-671-72501-7).

NOZICK, R. *The Nature of Rationality*. Princeton: Princeton University Press, 1994 s. 32. (ISBN 0-691-02096-5).

NOZICK, R. *Socratic Puzzles*. Cambridge MA: Harvard University Press, 1997 (ISBN 0-674-81653-6).

NOZICK, R. *Philosophical Explanations*. Harvard: Harvard University Press, 1981 (ISBN).

NOZICK, R. *Symbolic Utility*, in: *Essays in Honor of Amartia Sen*. Oxford: Oxford University Press, 1995 s. 110-140

PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKPYMENH, 1997 (ISBN).

PLATÓN. *Listy*. Praha: OIKPYMENH, 1996 (ISBN 80-86005-08-9).

RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*, Praha: Victoria Publishing, a.s., 1995 (ISBN).

SMITH, A. *Bohatství národů*, Praha: Liberální Institut, 2002 (ISBN: 80-86389-15-4).

VOLTAIRE. *Filosofický slovník*, Praha: Votobia, 1997 (ISBN 80-7220-061-5)

Sekundární literatura:

BARŠA, Pavel. *O libertarianismu Roberta Nozicka*, Filosofický časopis, č.44, 1996, s. 990-1002. (ISSN 0015-1831).

BORRADORI, Giovanna. *Anarchy at Harvard: Robert Nozick*, in: *The American Philosopher*, Chicago: The University of Chicago Press, 1994, s. 70-85. (ISBN 0-226-06648-7).

KIS, J. *Současná politická filosofie*. Praha: OIKPYMENH, 1997 (ISBN 80-86005-60-7).

LACEY, A. R. *Robert Nozick*. Princeton: Princeton University Press, 2001 (ISBN 0-691-09045-9).

NAGEL, Thomas. *Libertarianism without Foundations*, in: *Other Minds: Critical Essays 1969-1994*, Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 137-149. (ISBN 0-19-509008-X).

ROTHBARD, Murray N. *Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State*, Pergamon Press: *Journal of Libertarian Studies*, 1977, str. 44–57.

VALLENTYNE, Peter. *Nozicks Libertarian Theory of Justice*, in: *The Cambridge Companion to Nozick's ANARCHY, STATE, AND UTOPIA*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011 s. 145 – 167. (ISBN 978-0-521-12002-9).

WILLIAMS, Bernard. *Anarchy, State, and Utopia, by Robert Nozick*, in: *Essays and Reviews 1959-2002*, Princeton: Princeton University Press, 2014, s. 107-114. (ISBN 978-0-691-15985-0).

RESUMÉ:

Politická filosofie je součástí filosofie už od jejího počátku v antickém Řecku. Platón, Aristoteles a mnozí další po nich se zabývali otázkami státu a jeho vnitřním uspořádáním. Avšak podobně jako se měnili různé filosofické koncepce, měnil se i náhled na stát, jeho funkce a vnitřní instituce. Nejnovější z těchto teorií na svědomí Robert Nozick a popisuje ji ve svém díle *Anarchy, state and utopia* která se na problematiku státu dívá z libertariánských pozic. Tvrdí, že stát je potřeba pouze jako držitele monopolu síly, díky kterému je v tomto „minimálním státě“ zajišťováno dodržování přirozených lidských práv. Tato bakalářská práce se zaměřuje na detailní rozbor fungování takového státu a následně jej podrobuje kritice dalších myslitelů. Závěr práce je věnován snaze o definici státu spolu s polemikou s touto teorií a jejím přínosem pro politickou filosofii.

SUMMARY:

Political philosophy is a part of philosophy since its beginning in ancient Greece. Plato, Aristotle and many others after them dealt with issues of state and its internal structure. However, with every new philosophical position the outlook on the state, its functions and internal institutions changed. Robert Nozick has been responsible for one of latest of such theories and describes it in his book *Anarchy, State and Utopia* which looks at the issue of state from libertarian position. He argues that the state is only required as a holder of monopoly of power, to ensure respect for natural human rights in what he calls "the minimal state". This bachelor thesis focuses on detailed analysis of the functioning of such a state and then summarizes critical responses of the other thinkers. The conclusion of this thesis is devoted to the effort to define what a state is and to polemic with Nozick's theory and its benefit for political philosophy.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Minimální stát, anarchie, Robert Nozick, politická filosofie, libertarianismus, liberalismus, spravedlnost, svoboda.

KEYWORDS:

Minimal state, anarchy, Robert Nozick, political philosophy, libertarianism, liberalism, justice, freedom.